

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

РАСТРУБА Тетяна Віталіївна

УДК: 37 (477) (091) "19/20":78.01(043.5)

**РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ
МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ
(остання чверть XX – початок XXI століття)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник –

доктор педагогічних наук, професор,
Заслужений працівник культури України
ГОРБЕНКО Сергій Семенович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри теорії та методики
музичної освіти, хорового співу і
диригування.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
РАСТРИГІНА Алла Миколаївна,
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет імені
Володимира Винниченка,
завідувач кафедри вокально-хорових
дисциплін і методики музичного виховання;

кандидат педагогічних наук, доцент
ЯЦЕНКО Світлана Леонідівна,
Житомирський державний університет імені
Івана Франка, доцент кафедри педагогіки.

Захист відбудеться 14 березня 2019 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 12 лютого 2019 року.

**Учений секретар
спеціалізованої
вченої ради**

Л. П. Сущенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасні проблеми підвищення ефективності та якості процесу навчання і виховання підростаючого покоління, його підготовка до праці й суспільного буття обумовлені трансформацією соціально-економічного, політичного та культурного життя України в умовах ринкової економіки, що визначають зміни освітньої парадигми шляхом реформування середньої й вищої школи в контексті її демократизації та гуманізації.

У Законі України «Про освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні період до 2021 року (2013), Концепції загальної середньої освіти (2001), Державному стандарті базової й повної середньої освіти (2011), Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах (2004), Комплексній програмі художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах (2004) та інших стратегічно важливих нормативних документах в якості домінуючого поставлено завдання розкриття духовних та фізичних можливостей дитини, формування стабільних основ моральності та здорового способу життя, збагачення інтелекту шляхом створення належних умов для розкриття творчого потенціалу кожної особистості, для розвитку її індивідуальності. Важливим фактором, що впливає на успішність реалізації цього завдання, постає освіта, яка спрямована на особистісно орієнтований підхід, де першочерговим постає виявлення поваги і досвіду кожного учня, його соціалізація, налагодження співробітництва, суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між учителем і учнями, спрямованих на розвиток уроджених нахилів і бажань вихованців, сприйняття кожного як унікальної особистості. У цьому зв'язку, сучасне суспільство потребує модернізації змісту освіти, оптимізації способів і технологій організації навчально-виховного процесу, переосмислення мети та результатів навчання і виховання, про що йдеться у Концепції «Нова українська школа». Особливого сенсу набуває означена проблема в контексті мистецької освіти, зокрема музичної, яка виступає вагомим складовою системою загального навчання та виховання, що насичує її сутнісно-людським змістом. Музична освіта покликана не лише навчати, а й формувати особистість, цілеспрямовано впливаючи на її духовність через емоційно-почуттєву сферу.

Сучасні вимоги до становлення концептуальних основ особистісно орієнтованої освіти поступово визначались у дослідженнях таких науковців, як: В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Бахтін, І. Зязюн, С.Клепко, В. Кремень, В. Ларцев, С. Подмазін, Г. Сковорода, Л. Сохань, А. Швейцер, Е. Фромм та ін. (*філософський аспект*); Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, І. Булах, Л. Виготський, Д. Дьют, Г. Костюк, О. Леонтьєв, А. Маслоу, В. Моляко, Г.Олпорт, К. Роджерс та ін. (*психологічний аспект*); К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, А. Асмолов, Г. Балл, І. Бех, В. Давидов, І. Зимня, Р. Мей, В. Петровський, О. Подліняєв та ін. (*психолого-педагогічна теорія розвитку*

особистості в процесі діяльності); М. Алексєєв, Ш. Амонашвілі, В. Бондар, Є. Бондарєвська, О. Бондарєвська, О. Биковська, П. Гусак, С. Гончаренко, В. Василенко, Л. Вовк, Є. Волчегорська, Н. Дем'яненко, М. Корєць, Л. Лузіна, Ю. Мальований, О. Матвієнко, Н. Мойсеюк, Ю. Новгородська, О. Норкіна, Г. Падалка, В. Паламарчук, О. Пехота, О. Пометун, Н. Рїдей, О. Романовський, О. Савченко, В. Сєриков, В. Сластьонін, Л. Сущенко, Т. Сущенко, О. Тимошенко, О. Шевнюк, М. Шерємет, Є. Шиянов, А. Хуторський, І. Якиманська, С. Яценко та ін. (*аспекти теорії та історії загальної та особистісно орієнтованої педагогіки*).

Різні грані особистісної орієнтації навчання і виховання висвітлено також у: психологічній теорії творчої особистості та її розвитку (Г. Балл, Б. Богоявленська, Р. Грановська та ін.); теоретичних положеннях особистісно орієнтованого навчання (Д. Белухін, С. Гончаренко, О. Савченко, В. Ільченко, Н. Талізіна, І. Якиманська та ін.); результатах розв'язання соціально-педагогічного аспекту проблеми суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчально-виховного процесу (С. Сисєєва, А. Фурман та ін.).

Аналіз наукової літератури свідчить, що метою особистісно орієнтованої освіти вважається виховання людини культури (Г. Балл, Є. Бондарєвська); розвиток особистості дитини, її самості та унікальності, особистісного досвіду через посилення індивідуалізації навчання і розвиток пізнавальної сфери, через збагачення її глибинних структур (А. Плигін); розвиток особистісного досвіду учня (В. Сєриков); складання необхідних соціальних та педагогічних умов для розкриття та цілеспрямованого розвитку індивідуально-особистісних рис дитини, її суб'єктного досвіду (І. Якиманська). Не дивлячись на різнобічність поглядів науковців стосовно зазначеної проблеми, методологічна основа цих досліджень зводиться до розуміння особистості. Тому особливу роль у дисертаційній роботі відіграє *персонологія* – галузь психології, предметом вивчення якої є особистість. Це праці як зарубіжних авторів (А. Адлер, Г. Айзенк, А. Бандура, Е. Еріксон, Д. Келлі, Р. Кеттел, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, Д. Роттер, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорні, К. Юнг та ін.), так і вітчизняних (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, В. Давидов, О. Леонтєв, В. Мясищєв, В. Петровський, С. Рубінштейн, В. Татєнко, Д. Узнадзе, Я. Ядов та ін.).

Важливою проблемою сьогодення є наповнення сучасної освіти, зокрема музичної, новим змістом, оновленими формами та методами організації навчальної діяльності, які б забезпечили перехід від імперативної педагогіки, спрямованої на оволодіння необхідним стандартизованим набором знань, умінь і навичок, до особистісно орієнтованої. Підґрунтям для наукового пошуку визначеного історичного періоду стали концептуальні ідеї музичного навчання і виховання вітчизняних науковців О. Гончарової, О. Гумінської, О. Комаровської, О. Лобової, Л. Масол, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалки, А. Растригіної, О. Ростовського, Я. Сверлюк, Г. Стець, Т. Турчин, О. Хижної та ін. щодо особистісного спрямування освітнього процесу.

До питання історичного розвитку музичної освіти, еволюції форм і методів роботи з учнями закладів загальної середньої освіти звертаються Т. Грищенко, С. Горбенко, І. Зайченко, В. Іванов, А. Калениченко, Л. Коваль, Є. Марченко, О. Михайличенко, В. Найда, Н. Онищенко, Л. Проців, О. Рудницька, Л. Сбітнева, Т. Танько, Є. Федотов, І. Фрайт, Л. Хлебникова, В. Черкасов, В. Шульгіна, М. Ярова та ін. Наукові розробки зазначених авторів містять багатий фактичний матеріал, визначають тенденції та особливості музично-естетичного навчання і виховання в різних навчальних закладах, в окремі історичні періоди. Позитивний досвід розвитку соціально зрілої, духовно збагаченої, високоморальної особистості накопичений в межах вітчизняної системи музичної теорії та практики, має стати одним із пріоритетів освітньої політики сьогодення. За цих обставин доречно звернутися до наукових досліджень історії педагогіки, що дають можливість переоцінити деякі факти та концепції певних персоналій, і допоможуть по-іншому осмислити здобутки наукових досягнень в умовах змін, які відбуваються в сучасному суспільстві.

Разом із тим, процес особистісної орієнтації музичного навчання і виховання дітей шкільного віку досліджено недостатньо. Отже, актуальність зазначеної проблеми, потреба сучасної практики з урахуванням досвіду минулого, використання його ідей і напрацювань у ракурсі особистісного підходу зумовили вибір теми дослідження: **«Розвиток особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку в Україні (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з тематичним планом науково-дослідної роботи кафедри музичної педагогіки та хореографії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя та є складовою тем **«Методологічні та методичні засади фахової підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін»** і **«Мистецька освіта учнів закладів загальної середньої освіти: історія, теорія, методика»** (протокол №4 від 26 листопада 2010 року).

Тема дослідження затверджена вченою радою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (протокол №6 від 27 січня 2011 року) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №503-к/п від 28 березня 2011 року).

Мета дослідження – здійснити цілісний науковий аналіз процесу розвитку особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку в Україні останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття, охарактеризувати її основні періоди та визначити шляхи удосконалення музичного навчання і виховання дітей шкільного віку в сучасних умовах.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань дослідження:

1. Розкрити генезис становлення особистісної орієнтації в освіті та актуалізувати теоретико-методологічні основи особистісно орієнтованого навчання і виховання.

2. Здійснити історіографічний аналіз особистісного підходу до мистецького навчання і виховання учнів та виявити його основні періоди розвитку (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття).

3. Висвітлити стан трансформації змісту особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання та його закономірності й принципи.

4. Охарактеризувати і розкрити форми та методи реалізації ідеї особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку (остання чверть ХХ століття).

5. Визначити компонентну структуру особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання дітей шкільного віку (початок ХХІ століття) та з'ясувати характер творчого використання досвіду особистісно орієнтованої музичної освіти в практиці закладів загальної середньої освіти сьогодення.

Об'єкт дослідження – процес музичного навчання і виховання учнів закладів загальної середньої освіти України.

Предмет дослідження – особливості розвитку особистісно орієнтованої музичної освіти учнів початкової та середньої школи в Україні останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття.

Хронологічні межі дослідження розвитку особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку в Україні охоплюють останню чверть ХХ – початок ХХІ століття. Нижня межа визначається періодом із 1975–1976-х рр., коли йшла активна боротьба за права людини; набуває чинності *«Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права»*, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН (16 грудня 1966 року) та ратифікований Україною (1973), в якому йдеться про загальну повагу й дотримання прав та свобод людини, про культурний розвиток особистості, самовизначення, що вплинули як на освіту взагалі, так і на оновлення стану музичної освіти і сприяли подальшій раціоналізації її змісту. До числа проблем, які накопичились у загальноосвітніх навчальних закладах указанного періоду можна віднести: зв'язок теорії з практикою, реалізацію основних функцій навчання (освітня, розвивальна, виховна), розроблення питання єдності та взаємодії всіх компонентів цілісного навчально-виховного процесу, подолання функціоналізму з метою найефективнішого формування особи людини та ін.

Верхня хронологічна межа охоплює сучасний період, коли українська музична освіта переформатувалася відповідно до нових концепцій, що ґрунтуються на інноваційних педагогічних практиках, критичному аналізу й об'єктивній оцінці попередніх здобутків про що зафіксовано у державних нормативних актах, зокрема, *«Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період 2012–2021 роки»*, яка стимулює впровадження нових Державних стандартів початкової, базової та повної середньої освіти. Позитивними ознаками відповідного спрямування навчально-виховного процесу даного періоду є наступність змісту певних освітніх галузей, у тому числі напрямку *«Мистецтво»*; перехід до компетентнісного критерію в оцінці змісту освіти та особистісно орієнтованого навчання і виховання; переорієнтація зі знанневого

типу на діяльнісний; творче осмислення особистісного підходу до розвитку індивіда, формування його духовності.

Джерельна база дослідження ґрунтується на відборі й усебічному вивченні педагогічних, психологічних та методичних праць вітчизняних і закордонних дослідників. Фактологічний матеріал дисертації становлять документи й матеріали Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. Сухомлинського, фонди бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Значною частиною опрацьованих наукових джерел є вітчизняна педагогічна, психологічна і методична література: монографії, дисертації й автореферати дисертацій, навчальні програми, шкільні підручники та навчально-методичні посібники, а також довідкова література, що видавалася і впроваджувалася в навчально-виховний процес загальноосвітньої школи впродовж досліджуваного періоду.

Положення дисертації ґрунтується на нормативних документах: «Концепція естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури» (1992); Національна державна комплексна програма естетичного виховання (1994); «Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах» та «Комплексна програма художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах» (2004); «Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти для 12-річної школи» (2004); «Концепція загальної мистецької освіти» (2004); «Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти» (2011); Концепція «Нова українська школа» (2017) тощо.

Підґрунтям для дослідження стали документи освітньо-законодавчої бази України: Закон України «Про освіту» (1991); Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) (1994), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2002), «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період 2012–2021 рр.» (2013), Закон України «Про освіту» (2017) та ін.

Окрему групу в контексті дослідження становлять матеріали періодичних видань, на сторінках яких публікувалися праці науковців та педагогів-практиків, а саме: «Музика в школі» (1972–1985 рр.), «Початкова школа» (1975–2013 рр.), «Радянська школа» (1980–1991 рр.), «Рідна школа» (1991–2013 рр.), «Педагогіка» (1992–2013 рр.), «Мистецтво та освіта» (1997–2013 рр.), «Сучасна школа України» (2010–2013 рр.) та ін.

Для вирішення окреслених завдань застосовані такі **методи дослідження**: *діахронний* (метод періодизації), за допомогою якого здійснено періодизацію та досліджено якісні зміни розвитку особистісно орієнтованої музичної освіти у визначені історичні періоди; *монографічний та вибірково-аналітичний* методи для формування масиву першоджерел; *ретроспективний аналіз і синтез*, який дозволяє простежити в динаміці процес розвитку особистісно орієнтованої музичної освіти учнів останньої чверті XX – початку XXI століття; *метод порівняння* провідних особистісно орієнтованих концепцій, що знайшли

відображення в системі музичного навчання та виховання України зазначеного періоду; *компаративний метод*, що забезпечує можливість зіставлення, порівняння та виокремлення загального й особливого у розвитку музичної освіти в окреслений період; *методи спостереження, опитування, анкетування*, з метою перевірки творчого використання досвіду особистісно орієнтованої музичної освіти в практиці закладів загальної середньої освіти сьогодення; *метод систематизації і теоретичного узагальнення* дослідницького матеріалу для висвітлення підсумків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше* у царині музичної педагогіки зроблено спробу комплексного дослідження розвитку особистісно орієнтованої музичної освіти учнів початкової й основної школи України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття; обґрунтовано періодизацію особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання учнів; хронологічно систематизовано розвиток особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку визначеного історичного періоду;

– *уточнено* тлумачення поняття «особистісно орієнтована музична освіта», її мета та завдання; визначено компонентну структуру розвитку особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку в окреслений період;

– *удосконалено* сутність процесу розвитку змісту, форм та методів музичної освіти; конкретизовано її закономірності та принципи у межах зазначеного історичного періоду через призму особистісної орієнтації;

– *подальшого розвитку набули* положення педагогічної науки про методи і форми особистісно орієнтованого музичного навчання й виховання дітей шкільного віку та їх розвивальний потенціал; теоретичні засади процесу вдосконалення фахової компетентності сучасного вчителя музичного мистецтва.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання науковцями основних положень і висновків дослідження для формування сучасної концепції мистецької освіти дітей шкільного віку, підготовки наукових, навчально-методичних матеріалів з історії музичної педагогіки, методики музичної освіти та включення їх до змісту таких навчальних дисциплін як «Історія музичної педагогіки», «Теорія і методика музичної освіти», «Музична педагогіка», «Методика викладання музики» тощо.

Матеріали дисертації можуть бути застосовані в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, освітньому процесі закладів вищої освіти, в ході підготовки навчальних програм, навчальних посібників, методичних розробок з історії та методики музичної освіти; в системі післядипломного навчання педагогічних працівників. Отримані дані, їх узагальнення, систематизація та педагогічна інтерпретація можуть бути корисними дослідникам, аспірантам, студентам під час виконання ними дисертаційних, магістерських робіт, бакалаврських проектів пов'язаних із навчанням і вихованням учнів початкової та середньої школи. Результати дисертації можуть

бути покладені в основу музичного навчання і виховання учнів закладів загальної середньої освіти різного рівня.

Одержані результати дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес Конотопської спеціалізованої школи I-III ступенів №12 (довідка №142 від 14 грудня 2017 року) Сумської області; Коднянської ЗОШ I-III ступенів (довідка №94 від 21 грудня 2017 року) Житомирського району, Житомирської області; Дубогаївської ЗОШ I-III ступенів (довідка №200 від 29 грудня 2017 року) Прилуцького району, Чернігівської області; Заводської ЗОШ I-III ступенів №2 (довідка №53 від 31 січня 2018 року) Лохвицького району, Полтавської області; Ніжинської гімназії №3 (довідка №34 від 23 лютого 2018 року) Чернігівської області; Бориспільського навчально-виховного комплексу «Спеціалізована школа I-III ступенів – Загальноосвітня школа I-III ступенів» ім. К. Могилка (довідка №87 від 28 березня 2018 року) Київської області.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено та обговорено на науково-практичних конференціях, зокрема: *міжнародних*: «Микола Леонтович і сучасна освіта та культура» (Кам'янець-Подільський, 2012); «Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців мистецької освіти» (Бердянськ, 2013); «Час мистецької освіти: історія, сучасність та перспективи» (Харків, 2014, 2015, 2016, 2017); «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Грузія, м. Тбілісі 2014); «Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття» (Київ, 2014); «Мистецька освіта XXI століття: виклики сьогодення» (Кіровоград, 2015); «Час мистецької освіти: традиції та новаторство» (Харків, 2015); «Музична освіта України: проблеми теорії, методики, практики» (Дрогобич, 2015); «Художня освіта на межі тисячоліть: здобутки, проблеми, перспективи» (Ніжин, 2015); «Розвиток науки в XXI столітті» (Харків, 2016), «Мистецька освіта XXI століття: виклики сьогодення» (Кропивницький, 2017); *всеукраїнських*: «Методологічні та методичні засади мистецької освіти» (Ніжин, 2013); «Актуальні питання мистецької педагогіки: традиції та інновації» (Хмельницький, 2014); «Освітньо-мистецькі горизонти України: теорія і практика» (Ніжин, 2016); *міжрегіональних і регіональних семінарах*: «Актуальні проблеми сучасної музичної освіти та виконавства» (Ніжин, 2011), «Мистецькі діалоги: культура, освіта, виконавство» (Ніжин, 2012), «Мистецько-освітній простір України: історія та сучасність» (Ніжин, 2013, 2014); «Актуальні проблеми мистецької освіти» (Ніжин, 2017).

Результати й висновки роботи обговорювалися на наукових і методичних семінарах кафедри музичної педагогіки та хореографії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (2011–2017 рр.).

Публікації. Основні наукові положення дисертаційного дослідження опубліковано в 23 наукових і науково-методичних працях, серед яких: 8 статей у наукових фахових виданнях України з педагогіки, 1 – у зарубіжному науковому періодичному виданні, 2 – у збірниках наукових праць, що віднесені до міжнародних наукометричних баз даних, 6 – у збірниках науково-практичних конференцій та 6 – у виданнях науково-методичного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (287 найменувань), 5 додатків на 26 сторінках. Повний обсяг роботи становить 252 сторінки, з них 11 сторінок анотації та 185 сторінки основного тексту. Дисертація містить 14 таблиць та 1 рисунок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету та завдання, окреслено хронологічні межі, джерельну базу дослідження, висвітлено наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, подано відомості про апробацію, впровадження результатів дослідження, наведено інформацію про структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі **«Особистісно орієнтоване навчання і виховання як історико-педагогічна проблема»** представлено результати генезису становлення особистісної орієнтації в освіті зазначеного історичного періоду; розглянуто теоретико-методологічні основи проблеми; проаналізовано історіографію особистісного підходу до мистецького навчання та виховання учнів (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття).

Розгляд генезису становлення особистісної орієнтації в освіті зазначеного історичного періоду дозволив констатувати, що в історії педагогічної думки були спроби визначати зміст освіти та форми навчальної діяльності із урахуванням потреб особистості. На основі узагальнення наукових здобутків із різних галузей знань було виявлено розмаїття підходів до вивчення категорії «особистість» та її розвитку. З'ясовано, що основною цінністю індивіда є духовний світ, який обумовлений соціальними факторами та формується під впливом культури й освіти.

У роботі акцентується увага на тому, що в музичній педагогіці так само, як і у філософії, соціології, психології та загальній педагогіці поняття особистості, яке є ключовим в особистісній орієнтації, увиразнює найбільш істотні характеристики конкретної людини з точки зору її культури, особливостей характеру, поведінки, індивідуальних проявів життєдіяльності. Але все ж таки педагогіка конкретизує граничне, філософське бачення особистості крізь призму реальних проявів діяльності та спілкування індивіда в царині навчання і виховання. Тому дослідження історичного генезису становлення особистісної орієнтації в музичній освіті спрямовує саму освітню систему, її зміст та організаційні форми до суттєво іншого способу набуття знань, яке відображається в особистісно орієнтованому навчанні й вихованні та складає головний напрямок удосконалення освіти ХХІ століття.

Проаналізовано теоретико-методологічні основи особистісно орієнтованого навчання і виховання; визначено стан дослідження означеної проблеми; охарактеризовано базові орієнтири та цінності; розкрито специфічний зміст основних понять. Окреслено ознаки особистісно орієнтованого підходу:

суб'єкт-суб'єктне гуманне співробітництво всіх учасників навчально-виховного процесу; діагностично-стимулюючий спосіб організації навчального процесу; діяльнісно-комунікативна активність учнів; проектування вчителем (а пізніше й учнями) індивідуальних досягнень дітей в усіх видах діяльності, сенситивних їх розвитку; врахування в змісті, методиках, системі оцінювання широкого діапазону особистісних потреб і можливостей дітей у здобутті якісної освіти.

Виокремлено провідні положення та підходи: *концептуальний* (М. Алексєєв, Є. Бондарєвська, Є. Волчєгорська, Є. Кабанова-Мєллер, З. Калмикова, М. Поспєлов, В. Сериков, Л. Фрїдман) – розвиток та формування особистості дитини згїдно чого загальна освіта, музична зокрема, спирається на прийоми навчальної роботи, творчїсть тощо; *орїєнтація на принципи індивідуалїзації та диференціяції в освіті* (С. Горбенко, О. Дубасєнюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, С. Яценко) – визначним стає унікальнїсть кожного індивїда, шляхи її самореалїзації, становлення соціально компетентної розвиненої особистості; *особистїсно орієнтоване навчання і виховання як процес* (В. Сериков, І. Якиманська, С. Яценко) – прїоритетнїсть особистїсної діяльності дитини в ходї мистецького пізнання за умови спеціально організованого навчання і виховання; *особистїсна орієнтація у навчанні* (О. Лобова, Ю. Мальований, Г. Падалка, С. Подмазїн, О. Пєхота, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Савченко) – ученя як головна дїюча особа освітнього процесу; диференційований, індивідуальний, рїзгорівневий, суб'єктно-особистїсний підхід до навчання; реалїзація здібностей та нахилів, інтелектуального розвитку, музикальності, здатності до творчості; *особистїсна орієнтація у вихованні* (Г. Балл, І. Бєх, Є. Бондарєвська, Є. Волчєгорська, О. Помєтун, Т. Суценко, І. Якиманська) – новий погляд на особистїсть як мету освіти, відмова від прямого примусу; формування позитивної «Я-концепції», гуманїзація суспільних відносин; становлення духовності людини; творче функціонування особистості; розгляд ученя як носія культури; *орїєнтація на розвиток особистості* (М. Алексєєв, Є. Бондарєвська, С. Горбенко, В. Кремень, О. Подлиняєв, С. Подмазїн, О. Савченко, В. Сериков, І. Якиманська) – дитина як суб'єкт життєдїяльності; основні цїнності: людина, освіта, творчїсть і діалог; специфічний тип оцінювання.

Актуалїзовано поняттєво-катєгорїальний апарат дослідження, уточнено сутнїсть поняття «особистїсно орієнтована музична освіта», яку трактуємо як систему суб'єкт-суб'єктної взаємодії ученя та вчителя, спрямовану на едукацію компонентів мистецького усвідомлення (сприйняття, уявлення, потреба, смак, ідеал та ін.) і творчих здібностей у процесі художньо-естетичної діяльності, коли активізуються особистїсні функції, враховуються результати суб'єктного досвіду, стимулюються вираження особистїсної позиції під час освоєння музичного мистецтва у результаті чого відбувається власне становлення особистості.

Рєтроспєктивний огляд історїографії розвитку особистїсно орієнтованої мистецької освіти дітей шкільного віку дозволив з'ясувати, що особистїсно орієнтоване музичне навчання і виховання виникло та розвивається як напрям

гуманістичної педагогіки. Це нова педагогічна етика, що спирається на взаєморозуміння, взаємоповагу, творче співробітництво педагога й учнів. Досліджуючи цю проблему встановлено, що науковці (С. Горбенко, Г. Падалка, О. Олексюк, Т. Турчин, О. Ростовський та ін.) ведуть інноваційні пошуки, пропонують авторські ідеї, які сприяють побудові освітнього процесу на основі особистісного підходу, який підсилює гуманістичну спрямованість процесу освіти; розглядає особистість, яка крім соціальних якостей, наділена суб'єктними властивостями (незалежність, здатність до вибору, рефлексії, саморегуляції тощо) і виступає системоутворюючим началом педагогічного процесу. Головними цілями стають створення умов для розвитку індивідуально-особистісних здібностей та якостей. Підкреслено, що поряд із інтеріоризацією (перетворенням зовнішніх впливів у внутрішній стан особистості) важливого значення набуває персонілізація, прагнення до самоактуалізації, самореалізації та інші внутрішні механізми індивідуального саморозвитку.

У другому розділі дисертаційної роботи **«Еволюція особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття»** охарактеризовано основні періоди розвитку особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання учнів останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття; простежено трансформацію змісту особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання у досліджуваній період; представлено результати розвитку закономірностей та принципів музичної освіти у контексті особистісної орієнтації.

Періодизацію розвитку особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання учнів останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття здійснено за хронологічними та проблемно-тематичними ознаками. Критеріями визначення періодів стали зміни в суспільному житті країни; суспільно значуще значення освітніх реформ; рівень і зміст демократичних перетворень; зміна освітньої парадигми втіленої у відповідних законодавчих документах; істотні зрушення в змісті й організації художньо-естетичного навчання і виховання учнів початкової та основної школи.

Перший період – *«Упровадження нової концепції музичної освіти» (1975-1983 рр.)*, характеризується певним переломом у галузі художньо-естетичної, зокрема загальної музичної освіти дітей, що визначило нові орієнтири в її теорії та практиці. Основним нововведенням у галузі музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти цього періоду було впровадження нової концепції музичної освіти (за Д. Кабалевським), де наголошується на безпосередньому впливі музики на розвиток особистості учня; на гуманістичному спрямуванні становлення музичної культури дитини. Важливою ознакою цього періоду є застосування диференційованого, індивідуального підходів та зміщення акценту з вивчення самого предмета «Музика» на його використання в якості культуротворчого формування індивіда через кваліфіковане спілкування з мистецтвом як засобом становлення духовної особистості.

Другий період – *«Розширення теоретичних досліджень проблем музичної освіти на основі педагогіки співробітництва» (1984-1990 рр.)*, відрізняється домінуванням розвивальної функції в освіті, ідеями самостійності, творчого підходу до естетичного розвитку учнів на уроках музики і в позакласній роботі, розвитку культури почуттів і творчого ставлення до музичної діяльності, узгодженості між теоретичними знаннями та їх практичним застосуванням. Характерною ознакою цього періоду стає використання зарубіжного досвіду (педагогіка співробітництва). Основні положення щодо загальної музичної освіти спрямовуються на цілісний, діяльнісний та комплексний підходи, які надають змогу педагогові поєднувати різні види музичної діяльності учнів для їх успішного навчання та виховання. Загострюється увага на домінуванні суб'єкт-суб'єктних відносин між учителем та учнями в процесі формування їх музично-пізнавальної активності та самостійності.

Для третього періоду – *«Відродження національної спрямованості музичної освіти дітей шкільного віку» (1991-2000 рр.)*, характерним є актуалізація потреби в перегляді змісту загальної музичної освіти у напрямку розвитку творчих потенцій особистості дитини, формування в неї прагнення до самоосвіти і саморозвитку на основі використання народної музично-педагогічної спадщини. У цей час актуалізуються питання щодо побудови освітнього процесу з орієнтацією на допомогу учневі (суб'єкта педагогічного процесу) сприймання його як особистості; створення умов для цілеспрямованого систематичного розвитку; спрямованості навчання і виховання на кожну дитину та прагнення навчати всіх по-різному; орієнтація не на ідеологію, а на культуру; фасилітаційні елементи у становленні її суб'єктності, культурної ідентифікації, життєвого самовизначення. Всі пошуки ефективних шляхів розвитку музичного навчання і виховання на основі української національної культури даного періоду відобразилися в експериментальній роботі по впровадженню нових програм із музики (1994, 1995, 1996 рр.), які носили національний характер. У цьому сенсі в кінці ХХ століття чітко вимальовується тенденція до творчого пошуку; прояви оновлення традиційних прийомів музичної роботи з дітьми; загострюється проблема формування творчої особистості в її музично-естетичному векторі.

Четвертий період – *«Комплексний підхід до теорії і практики музичного навчання та виховання учнів закладів загальної середньої освіти» (2001-2013 рр.)*, пов'язано з інтеграційними кроками національної освітньої системи до європейського співтовариства, її реформаційними заходами з метою набуття нових якісних ознак (гуманізація, фундаменталізація, гуманітаризація), ідеями переходу від інформативних форм до активних методів музичного навчання, створення умов для творчої самореалізації учнів. Важливими стають висновки вчених (О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський та ін.), щодо комплексного вивчення особистісно орієнтованого підходу в мистецькій освіті, що передбачає опору на результати індивідуальної діагностики учнів; упровадження проєктувальних підходів; окреслення комунікативної стратегії (взаєморозуміння, повага один до одного, що є запорукою особистісного

розвитку дитини, стимулювання її самостійності й творчого становлення). Відмінними рисами сучасного навчання і виховання стають: діалогізація, суб'єкт-суб'єктні відносини, розвиток творчої особистості, інтегративність, екзистенціальність, самостійність, індивідуальність, особистісність.

Для повноти бачення сутності досліджуваної проблеми прослідковано трансформацію змісту музичної освіти у контексті особистісної орієнтації. З'ясовано, що зміст музичної освіти за досліджуваний період змінився від масового характеру вивчення музичного мистецтва до індивідуального, особистісного; від побудови навчального матеріалу за тематичним принципом до домінуючої ролі хорового співу, в основу якого покладено метод релятиву; від орієнтації на дитячий музичний український фольклор до гуманізації шкільної справи, опори на загальнолюдські цінності, підвищення загальної естетичної культури, формування художнього смаку, наближення змісту до практичних потреб, що відобразилося у варіативності шкільних програм.

Науковий пошук роботи дозволив конкретизувати урізноманітнення закономірностей і принципів музичної освіти у досліджуваний період, що має вагоме значення для осмислення й удосконалення навчального процесу, окреслення ефективних засобів, шляхів і методів музично-естетичного впливу на особистість дитини, формування в неї необхідних особистісних якостей. Це дає можливість визначати орієнтири навчально-виховної роботи, обрати доцільну методикку проведення сучасного уроку музичного мистецтва.

У третьому розділі **«Практична реалізація особистісно орієнтованої парадигми загальної музичної освіти учнів (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття)»** представлено основні форми та методи особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку останньої чверті ХХ ст.; запропоновано компонентну структуру означеної проблеми (початок ХХІ ст.); результати вивчення стану творчого використання досвіду особистісно орієнтованої музичної освіти в практиці закладів загальної середньої освіти на рівні учнів та вчителів.

З'ясовано, що в якості основної форми організації музично-естетичного навчально-виховного процесу в досліджуваний історичний період виступає урок, який повною мірою відповідає вимогам колективного процесу особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання. Головними напрямками вдосконалення музично-освітнього процесу в кінці ХХ ст. були: розвиток музично-творчих здібностей учнів, розвивальних можливостей різних видів мистецтв; розширення художнього світогляду дітей різного віку, створення умов для ефективнішого виховного впливу уроків музики; формування потреби у творчому самовираженні та естетичному самовдосконаленні. Проте завдання сучасного уроку музичного мистецтва з позиції особистісної орієнтації значно урізноманітнюються, оптимізуючи процес осмислення, опрацювання і засвоєння інформації; виробляючи навички творчого мислення (вміння вирішувати будь-які завдання легко, оригінально, із задоволенням), швидко знаходити рішення та генерувати ідеї; пробуджувати пізнавальну активність, бажання розвиватися, бачити свої успіхи, розвиваючи

позитивні емоції, впевненість у собі; надання можливості кожній дитині побачити свої здібності, таланти, результати.

У процесі дослідження було визначено ступінь розвитку методів музичного навчання і виховання, їх багатогранність через призму особистісної орієнтації згідно попередньо визначеної періодизації. Так, характерними для *I періоду (1975-1983 рр.)* були методи: спостереження, співпереживання, музичного узагальнення, емоційної драматургії, забігання наперед і повернення назад, роздумів про музику, музичної співбесіди, абсолютної сольмізації, ціннісно-смыслових порад. Актуальними у *II періоді (1984-1990 рр.)* були: проблемно-пошукові методи, аналіз ситуації, метод релятиву, метод організації ціннісно-смыслові діяльності, метод імпровізації, рольової гри, художнього показу, ілюстрування. У *III періоді (1991-2000 рр.)* домінували методи: моделювання, систематизації, активізації художньої діяльності, самореалізації, формування музично-естетичної свідомості, організації музично-естетичної діяльності, стимулювання практичної музичної діяльності, музичного самовиховання і саморозвитку. У *IV періоді (2001-2013 рр.)* методами, які характеризували особистісно орієнтовану музичну освіту стали: перцептивні та активні. *Перцептивні методи* спрямовуються на розвиток музичного сприймання (аудіального представлення, візуальної демонстрації, кінестетичного сприймання та передачі музичної інформації). *Активні методи* спрямовані на розвиток естетичного судження, емоційно-оцінного відношення до художнього об'єкту (методи художньо-естетичного виразу: художнє виконання, навчально-критичне вираження; творчі методи: вирішення художньо-творчих завдань, розвитку емпатії (вживання в художньо-естетичний об'єкт, імітаційного моделювання, синестезії (співбуття), синектики, монтажу, ідеальних типів, створення культурного контексту, інтерпретації); методи інверсії художньо-естетичних об'єктів та художньо-творчих аналогій).

У межах дисертаційної роботи було запропоновано компонентну структуру, яка дозволяє з'ясувати характер творчого застосування досвіду особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку в сучасних закладах загальної середньої освіти. Вона вміщує *змістово-процесуальний, мотиваційний та позиційний компоненти*. Основна функція змістово-процесуального компонента полягає у визначенні умов для формування творчої активності дитини під час музичної діяльності. Даний компонент складається із *змістовного* (визначає зміст особистісно орієнтованої музичної освіти) та *процесуального* (виявляє методи і прийоми навчання) елементів.

До головних функцій мотиваційного компонента належать: спонукальна функція, що полягає у формуванні «спонукальної» мотивації в процесі особистісно орієнтованого навчання і виховання; спрямовуюча функція, що забезпечує формування мотивації «афілації» та «ейфорії»; змістоутворююча функція, спрямована на формування мотивації творчості. Даний компонент складається із *цільового* (налаштовується на: розширення кругозору учнів; розкриття практичної значущості теми, що вивчається; взаємозв'язок із життям), *емоційного* (полягає у: заохоченні емоційних проявів учнів;

формуванні в них «ейфорійної» мотивації, що виявляється в прагненні до переживання стану захопленості процесом сприймання музичного твору; отриманні задоволення від художньо-естетичної діяльності; умінні емоційно зануритися в захоплюючий зміст мистецького творіння) та *креативного* (передбачає формування креативно-спонукальних мотивів, заснованих на отриманні задоволення від процесу естетичної творчої діяльності) елементів. Виявлено, що реалізація даних елементів можлива при дотриманні наступних умов: максимально можливе зняття зовнішнього контролю; опора на розвиток мотивації досягнення; створення ситуації успіху; створення «ефекту аури»; використання прийомів атракції.

Для повноти розкриття механізмів комунікативної взаємодії учасників процесу музичного навчання і виховання було запропоновано використання позиційного компоненту. Він дозволив установити об'єктивні та суб'єктивні умови необхідні для психологічно комфортного спілкування як для дитини, так і вчителя; продуктивності його роботи одночасно на результат музичної освіти і особистісний розвиток учнів. Звідси, *функції* позиційного компоненту розглядаються у двох аспектах: організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії в процесі спільної творчої діяльності; засвоєння нових умов поведінки й спілкування у процесі художньо-естетичної дії. Даний компонент вміщує в собі два елементи: *рефлексивний* (передбачає рефлексивний тип педагогічного процесу) та *комунікативно-операційний* (співпраця, гуманні відносини, оптимальна взаємодія (або спілкування), продуктивна взаємодія, суб'єкт-суб'єктні відносини, конструктивне вирішення конфліктів, співтворчість тощо).

Спираючись на розроблену компонентну структуру, вивчено стан упровадження особистісного підходу до музичної освіти в сучасних закладах загальної середньої освіти на рівні учителів та учнів. Зокрема, зроблено зрізи щодо практичної реалізації вчителями (177 осіб) такої моделі освіти з відповідною *мотивацією, свідомим вибором професії та педагогічної рефлексії*. Результати дослідження засвідчили, що 66,6% вчителів музичного мистецтва здатні до впровадження особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання у своїй роботі, 27,6% – мають деякі сумніви, але частково здатні її впроваджувати, 5,6% – не готові. Досліджуючи мотиваційний компонент ми встановили, що 27,1% учителів музичного мистецтва мають занадто високий рівень мотивації до успіху; 53,1% – помірно високий рівень; 14,6% – середній рівень, 5% – виявили низький рівень мотивації. При з'ясуванні рівня усвідомленого вибору педагогічної системи виявилось, що 63,3% вчителів є прихильниками особистісно орієнтованої парадигми та прагнуть до реалізації її принципів, 31,6% – ще не готові до цього і дотримуються традиційної моделі навчання та виховання. Результати анкетування вчителів щодо педагогічної рефлексії показали, що у 55,3% респондентів спостерігається високий рівень, у 32,7% – середній, у 11,8% – низький.

Результати дослідження характеру змін в особистісних характеристиках дітей (759 учнів молодшої школи та 719 – основної школи) відбувалися за

наступними вимірами: *мотивація досягнення успіху, прийняття гуманістичних цінностей, суб'єктність* (розширення досвіду самостійної музично-пошукової діяльності; формування ціннісних орієнтацій у сфері музики; розвиток творчих здібностей). Нами встановлено, що у 49,7% респондентів яскраво виражені мотиви до успіху, у 26,2% – мотиваційний плюс яскраво не виражений, однак вони мають тенденцію до уникнення невдач. 13,3% – схильні до прояву тенденції до досягнення успіху, а у 10,5% учнів зафіксовано виражену мотивацію на невдачу. Найвищі показники серед цінностей пов'язаних із музичним мистецтвом, що досліджувалися виявилися у категорії «цінності суспільно-корисної діяльності» (57%); середні показники у категоріях «інший-цінність» – 37,4% та «цінність пізнання» – 29,9% і найнижчі результати виявилися у категорії «Я-цінність» – 13,7%. Дослідження суб'єктності учнів дозволило нам охарактеризувати поведінку і позицію дитини в процесі художньо-естетичної навчальної діяльності, безпосередньо на уроці музичного мистецтва (74,2% – високий рівень; 19,1% – середній; 6,5% – низький). Практична перевірка визначеної компонентної структури свідчить про ефективність особистісно орієнтованого підходу до музичної освіти учнів та позитивну динаміку їх особистісного розвитку.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичний аналіз проблеми розвитку особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку в Україні останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття. Результати дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання завдань і дали підставу для таких *висновків*:

1. На основі аналізу та узагальнення психолого-педагогічної літератури розкрито генезис становлення особистісної орієнтації в освіті останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття. З'ясовано, що сучасна освітня система потребує впровадження нової парадигми, котра сприятиме цілеспрямованому, духовно-моральному розвитку молодого покоління, де провідними ідеями будуть самоосвіта, самовиховання, критичне мислення, свобода дій, взаємоповажливі стосунки між учителем і учнями. Такою моделлю наразі, виступає особистісно орієнтована освіта, метою якої є сприяння розвитку людини, вміщених у ній устроїв самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту необхідних для становлення своєрідного особистісного образу й діалогічного, безпечного способу взаємодії з індивідами, природою, культурою, цивілізацією.

Актуалізовано теоретико-методологічні основи особистісно орієнтованого навчання і виховання, його поняттєво-категоріальний апарат, визначено стан дослідження зазначеної проблеми в теорії та практиці музичної освіти; виокремлено концептуальні положення й підходи до особистісно орієнтованого навчання та виховання; охарактеризовано базові ціннісні орієнтири у розвитку особистості; розкрито основні поняття проблеми та їх сутнісний зміст.

2. Здійснений історіографічний аналіз особистісного підходу до мистецького навчання і виховання учнів засвідчив, що в переломні моменти історії суспільства на передньому плані завжди існували проблеми цінності

людської особистості. Дослідженням доведено, що інтенсивний розвиток ідей особистісного підходу до мистецького навчання і виховання в Україні було зумовлено як об'єктивними (поступовий економічний розвиток, науково-технічний прогрес, зростання ролі освіти у всіх сферах життя суспільства), так і суб'єктивними (творча діяльність педагогів-новаторів) факторами. Ряд рушійних процесів у досліджуваній період поступово спричиняли позитивні зміни у вітчизняній музичній освіті, стимулювали пошук та розвиток нових технологій, форм і методів навчально-виховної роботи особистісного спрямування.

Виявлено та обґрунтовано історико-педагогічні періоди й відповідні соціальні передумови становлення проблеми розвитку особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку в Україні останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття. *Перший період* – «Упровадження нової концепції музичної освіти» (1975–1983 рр.); *другий* – «Розширення теоретичних досліджень проблем музичної освіти на основі педагогіки співробітництва» (1984–1990 рр.); *третій* – «Відродження національної спрямованості музичної освіти дітей шкільного віку» (1991–2000 рр.); *четвертий* – «Комплексний підхід до теорії і практики музичного навчання та виховання учнів закладів загальної середньої освіти» (2001–2013 рр.). До соціально-історичних передумов зазначеної проблеми відносяться основні характеристики суспільно-політичної та культурної ситуації; домінуючого світогляду; соціальної структури суспільства; особливостей системи освіти; результатів теоретичного вивчення проблеми музичного навчання і виховання дітей шкільного віку, відображених у науковій літературі; особливостей реалізації проблеми дослідження в освітній практиці.

3. Висвітлено стан трансформації змісту особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання, який підпорядковувався певним тенденціям розвитку особистісно орієнтованої теорії та практики музичної освіти згідно визначеної періодизації. Конкретизовані закономірності та принципи музичної освіти через призму особистісної орієнтації у досліджуваних історичних межах. Уточнено сутність поняття «особистісно орієнтована музична освіта», її мета та завдання.

4. Охарактеризовано і розкрито основні форми та методи особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку останньої чверті ХХ століття, які є актуальними в практиці музичної педагогіки сьогодення. Накопичений теоретико-практичний педагогічний досвід засвідчив позитивні зрушення пов'язані із урізноманітненням, удалим підбором форм і методів музичного навчання і виховання, які спрямовувалися на актуалізацію духовних потреб учнів, розвиток різнобічності інтелекту. За таких умов переосмислюються ціннісні орієнтації дітей, які надають можливість індивіду набувати знання на різних етапах освітнього процесу, залежно від здібностей та індивідуальних переваг.

5. Визначено компонентну структуру особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання дітей шкільного віку початку ХХІ століття. Вона вміщує змістово-процесуальний, мотиваційний та позиційний компоненти, що дозволило охарактеризувати зміст особистісно орієнтованої

музичної освіти, її технологічне забезпечення; виявити безпосередньо спонукальні функції, розкрити механізм ефективної взаємодії суб'єктів зазначеного процесу.

Встановлено, що проведене дослідження, накопичений досвід історії розвитку особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку в поєднанні з сучасними досягненнями в галузі теорії та практики музичної педагогіки може бути використаний у процесі розроблення і реалізації нових шляхів, напрямів та підходів, спрямованих на подальшу гуманізацію мистецького навчання і виховання.

Дисертаційна робота не претендує на вичерпний, усебічний аналіз проблем музично-педагогічної спадщини означеного соціально-історичного періоду. Аналіз ряду досліджень українських науковців, унесок значної частини педагогів-практиків у розвиток музичної освіти доводить, що вони мають особистісну спрямованість. Однак, виявлення вже досягнутого, з одного боку, і окреслення дослідницьких перспектив – з іншого, містить потенціал для подальшого розвитку теорії та методики музичної освіти, що може стати поштовхом для виникнення нових ідей, сучасного концептуального осмислення різноманітних інноваційних проектів спрямованих на розвиток особистості.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Раструба Т. В. Особистісно-орієнтована музична освіта і художня свідомість. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: збірник наукових праць. Вип. 13. Кам'янець-Подільський: ПП Звойленко Д. Г., 2013. С. 324–328.
2. Раструба Т. В. Вітчизняна педагогічна думка останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття про мистецьке навчання та виховання. *Наукові записки: Психолого-педагогічні науки*. Вип. 1. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2013. С. 282–286.
3. Раструба Т. В. Особистісно-орієнтоване навчання та виховання: технологічний підхід. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ: БДПУ, 2013. № 2. С. 112–118.
4. Раструба Т. В. Використання інноваційних технологій на уроках музичного мистецтва загальноосвітніх навчальних закладів: виклики ХХІ століття. *Наукові записки: психолого-педагогічні науки*. Ніжин: НДУ, 2015. № 2. С. 122–125.
5. Раструба Т. В. Новітні засоби в мистецькій освіті ХХІ століття: особистісно орієнтований підхід та методи ейдетики. *Наукові записки: педагогічні науки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. Вип. 139. С. 217–220.
6. Раструба Т. В. Реалізація концепції особистісно орієнтованої музичної освіти школярів України на межі тисячоліть. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»* (Ніжинський державний університет імені

Миколи Гоголя) / за заг. ред. Є. І. Коваленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. № 1. С. 207–210.

7. Раструба Т. В. Запровадження особистісно орієнтованого підходу в музичній освіті України. *Наукові записки: педагогічні науки*. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Вип. 157. С.194–197.

8. Раструба Т. В. Змістово-сміслові наповнення особистісно орієнтованої загальної мистецької освіти дітей шкільного віку. *Наукові записки: педагогічні науки*. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. Вип. 170. С. 217–220. (фахове видання України, що внесено до міжнародної наукометричної бази *Index Copernicus*).

**Статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях і виданнях,
віднесених до міжнародних наукометричних баз даних**

9. Раструба Т. В. Развитие личностно ориентированного музыкального образования учащихся в Украине (1975 – 2000 г.г.). *Сборник научных трудов*. (Телавский государственный университет им. Я. Гогебашвили). Тбилиси: Telavi State University. Transactions № 1 (27), 2014. С. 285–287.

10. Раструба Т. В. Технологічні аспекти реалізації ідеї особистісно орієнтованого музичного навчання учнів ХХІ століття. *Молодий вчений: збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. № 8.1 (48.1) серпень. С. 61–64. (Видання внесено до міжнародної наукометричної бази даних *Index Copernicus*).

11. Раструба Т. В. Особистісно орієнтований підхід як ключовий принцип організації мистецької освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України: вимоги сьогодення. *Молодий вчений*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. № 1 (53) січень. С. 825–828. (Видання внесено до міжнародної наукометричної бази даних *Index Copernicus*).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

12. Раструба Т. В. Особливості особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століття: ретроспективний аналіз. *Сборник статей научно-информационного центра «Знание»: по материалам XII международной заочной научно-практической конференции*. Ч. 1. Харків: научно-информационный центр «Знание», 2016. С. 79–83.

13. Раструба Т. В. Використання інноваційних технологій вчителями музики в загальноосвітніх навчальних закладах у контексті особистісно орієнтованого підходу. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики ХХІ століття: матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (16-17 жовт. 2014 р.)* / МОН України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка / за заг. ред. В. О. Огнев'юка; [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, К. Ю. Бацак та ін.]. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. С. 525–531.

14. Раструба Т. В. Проблеми розвитку особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку в Україні: виклики сьогодення. *Час мистецької освіти*: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 квітня 2015 р.) Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, Вид.-во «Федорко», 2015. С. 111–116.

15. Раструба Т. В. Основні складові особистісно-орієнтованого музичного навчання і виховання дітей в загальноосвітніх навчальних закладах. *Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики*: матеріали III міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Переяслав-Хмельницький, 15-16 березня 2016 року) / за ред.: Т. В. Мартинюк, Л. Г. Кондратова. Мелітополь: Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2016. С. 141–145.

16. Раструба Т. В. Особистісно орієнтована музична освіта учнів України XXI століття в контексті едукативного процесу. *Час мистецької освіти*: зб. тез та матеріалів IV міжн. наук.-практ. конф. Ч. 1 / за заг. ред. Т. А. Смирнової. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2016. С. 58–65.

17. Раструба Т. В. Особистісно орієнтований підхід у сучасному змісті музичної освіти школярів України. *Мистецька освіта: історія, теорія, технології*: зб. наук. праць / заг. ред. Т. А. Смирнової. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2017. С. 230–244.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

18. Раструба Т. В. Особливості особистісно орієнтованого підходу до музичної освіти школярів. *Проблеми мистецької освіти*: збірник науково-методичних статей. Вип. 7 / Відп. ред. О. Я. Ростовський. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2012. С. 203–207.

19. Раструба Т. В. До питання особистісно орієнтованої мистецької освіти дітей шкільного віку останньої чверті XX століття. *Час мистецької освіти*: (Т. Г. Шевченко в контексті мистецької освіти: до 200-річчя від дня народження): зб. наук. пр. / ред. кол.: Т. А. Смирнова (гол. ред.) та ін. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2014. С. 237–244.

20. Раструба Т. В. Етапи розвитку ідей особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку (1975-2000 роки). *Актуальні питання мистецької педагогіки*: зб. наук. праць / Гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький: ХГПА, 2014. Вип. 3. С. 96–101.

21. Раструба Т. В. Особистісно-орієнтований підхід в естетичному вихованні школярів. *Проблеми мистецької освіти*: збірник науково-методичних статей / відп. ред. О. Я. Ростовський. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. Вип. 8. С. 145–151.

22. Раструба Т. В. Зміст, шляхи, форми та методи особистісно-орієнтованого музичного навчання та виховання дітей шкільного віку. *Проблеми мистецької освіти*: збірник науково-методичних статей / відп. ред. О. Я. Ростовський. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. Вип. 9. С. 146–150.

23. Раструба Т. В. Розвиток музичної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України ХХІ століття: особистісно орієнтований підхід. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Просвіта, 2015. Вип. 13. С. 145–152.

АНОТАЦІЇ

Раструба Т. В. Розвиток особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку в Україні (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2019.

У дисертації здійснено цілісний науковий аналіз та представлено практичні рекомендації з проблеми розвитку особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку в Україні (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття). Проведений теоретико-методологічний аналіз поняттєво-термінологічного апарату, актуалізовано й розкрито змістові характеристики базових дефініцій та їх специфічний зміст. Обґрунтовано історико-педагогічну періодизацію розвитку особистісно орієнтованої музичної освіти учнів. Уточнено сутність поняття «особистісно орієнтована музична освіта», визначено її мету та завдання, характерні закономірності, принципи та ціннісні орієнтації.

Розкрито особливості впровадження особистісно орієнтованого підходу до загальної музичної освіти учнів сучасності, який підпорядковується певній компонентній структурі, що відображає механізми, процедури, засоби реального використання її теоретичних положень. Хронологічно систематизовано розвиток особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку визначеного історичного періоду. Охарактеризовано творче використання досвіду особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання в практичній діяльності закладів загальної середньої освіти сьогодення на рівні учителів та учнів.

Ключові слова: розвиток, особистість, особистісно орієнтована освіта, музична освіта, навчання і виховання, періодизація, закономірності, принципи, ціннісні орієнтації, структура, учень, учитель.

Раструба Т. В. Развитие личностно ориентированного музыкального образования детей школьного возраста в Украине (последняя четверть ХХ – начало ХХІ века). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2019.

В диссертации осуществлен целостный научный анализ и представлены практические рекомендации по проблеме развития личностно ориентированного музыкального образования детей школьного возраста в Украине (последняя четверть XX – начало XXI века). Проведенный теоретико-методологический анализ понятийно-терминологического аппарата, актуализированы и раскрыты содержательные характеристики базовых дефиниций и их специфическое содержание. Обоснована историко-педагогическая периодизация развития личностно ориентированного музыкального образования учащихся. Уточнено понятие «личностно ориентированное музыкальное образование», определены его цели и задачи, характерные закономерности, принципы и ценностные ориентации.

Раскрыты особенности внедрения личностно ориентированного подхода к общему музыкальному образованию учащихся современности, который подчиняется определенной компонентной структуре, что отражает механизмы, процедуры, средства реального использования его теоретических положений. Хронологически систематизировано развитие личностно ориентированного музыкального образования детей школьного возраста, определенного исторического периода. Охарактеризовано творческое использование опыта личностно ориентированного музыкального обучения и воспитания в практической деятельности общеобразовательного учебного заведения современности на уровне учителей и учащихся.

Ключевые слова: развитие, личность, личностно ориентированное образование, музыкальное образование, обучение и воспитание, периодизация, закономерности, принципы, ценностные ориентации, структура, ученик, учитель.

Rastruba T. V. Development of personally oriented musical education of children of school age in Ukraine (last quarter XX – the beginning of XXI century). – Manuscript.

Dissertation for the degree of a candidate of pedagogical sciences on the specialty 13.00.01 – general pedagogics and history of pedagogy. – National Pedagogical University named after N.P. Dragomanov, Kiev, 2019.

In the dissertation, a holistic scientific analysis is carried out and practical recommendations for the development of personally oriented musical education of school age children in Ukraine (last quarter XX – the beginning of the XXI century) are presented. A theoretical and methodological analysis of the concept-terminology apparatus was also discussed, the content characteristics of the basic definitions and their specific content were actualized and disclosed. The state of research of the problem of personally oriented education and education is determined; the conceptual positions and approaches of a personally oriented paradigm are singled out; the basic benchmarks and values are described. The historical and cultural periodization of the development of the personally oriented musical education of students according to certain criteria (changes in the public life of the country, the social significance of educational reforms, the level and content of democratic transformations, the change

of the educational paradigm embodied in the relevant legislative documents, significant changes in the content and organization of artistic-aesthetic education and upbringing) and reveals the peculiarities of the organization and content of musical education within the specified historical boundaries.

The first period – «The introduction of a new concept of musical education» (1975-1983), when there was a certain change in the aesthetic, in particular musical education and the education of children; the second – «Extension of theoretical studies of problems of musical education on the basis of cooperation pedagogy» (1984-1990), when the dominant function in education is developing. The third – «Revival of the national focus of musical education of school-age children» (1991-2000), when the need to revise the musical education in the direction of developing creative potentialities of the child's personality; the fourth – «Integrated approach to the theory and practice of musical education and education of students of general educational institutions» (2001-2013), when the national educational system integrates into the European community, its reformation is under way in order to develop and acquire new qualitative features.

The basic tendencies of the personally oriented way of development of general musical education of children according to the previous periodization were determined and characterized. The peculiarities of the organization and content of musical education in the specified historical boundaries are revealed; the regularities, principles and value orientations of musical education are determined through the prism of a personally oriented paradigm.

The specifics of implementing of personality oriented musical education paradigm into the general contemporary musical education, that follows the principles of a specific structure, that reflects the mechanisms, procedures, means of its theoretical laws usage. The structure consists of substantive-procedural, motivational and positional components.

The model of historic development of personality oriented musical education is elaborated, giving the possibility to conjoin the theoretical and practical aspects of pedagogical research and to find out what are the key components of the process of development of personality oriented musical education, and to construct the result. The experience of creative usage of personality oriented musical education by teachers in the process of upbringing at modern schools.

Key words: development, personality, personality oriented education, personality oriented musical education, education and upbringing, periodization, patterns, principles, value orientations, model, structure, pupil, teacher.